

Міщенко Ірина, кандидат
мистецтвознавства, доцент,
докторант Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтва
<https://orcid.org/0000-0002-3525-5885>

АТРИБУЦІЯ ТВОРІВ КАРЛА АРЕНДА ТА УТОЧНЕННЯ БІОГРАФІЧНИХ ДАНИХ ХУДОЖНИКА

Карл Аренд (1815–1876) – один з тих митців, про життя й творчість яких збереглися лише уривчасті відомості, розкидані по нечисленних джерелах. Серед них – архівні документи, пов’язані переважно з діяльністю Буковинської православної консисторії у Чернівцях, та каталоги мистецьких виставок кінця XIX – початку XX ст.. В них навіть ім’я художника подано у різних варіантах – Carl Arend або Carol Arendt, що також може ускладнювати пошуки науковців.

У сучасній літературі наявні здебільшого окремі згадки про твори цього автора. Винятком є лише вміщена у "Antiquitäten-Zeitung" («Антикваріат-газета») 1997 р. публікація К.-І. Арнштадта «Спроба однієї біографії» [1, 11–12], в якій дописувач подає нотатки з біографії К. Аренда, портрет роботи котрого за кілька років до того було продано на аукціоні. На сьогодні це найбільш докладний виклад біографії художника, проте й він часто містить приблизні або й помилкові дати з його життя.

Ряд цікавих фактів щодо творчості К. Аренда знаходимо у монографії «Класицизм і романтизм в українському мистецтві» львівського дослідника В. Овсійчука (2001) [2, 287]. Попри це, біографія художника до сьогодні мало вивчена, що спричинилося, зокрема, до неточностей щодо дати його смерті, періодів життя у Львові та Чернівцях. Тож уточнення даних з біографії митця, атрибуція виконаних ним монументальних та станкових живописних творів є актуальними, оскільки поглиблюють розуміння шляхів розвитку українського мистецтва різних регіонів, наявних в останньому різноманітних впливів.

Карл Аренд – автор портретів, історичних та релігійних композицій, художник Буковинської консисторії у Чернівцях, народився 1815 року в м. Винники поблизу Львова. Приблизно у 1836–1845 рр. навчався у Віденській Академії образотворчих мистецтв, а згодом працював у Відні в майстерні професора Леопольда Купельвізера та у Берліні в Іоганна Самюеля Отто (1845–

1848). К.-І. Арнштадт зазначає, що К. Аренд мешкав також у Штеттині (1848–1850), Львові (1853–1858) та Чернівцях [4]. Зауважимо, що, як свідчать документи Державного архіву Чернівецької області, саме у Чернівцях він прожив найдовше, перебуваючи на посаді художника Буковинської православної консисторії та виконуючи численні замовлення з розпису церков та виготовлення іконостасів на території тогочасної Буковини (переважно у її південній частині – нині територія Румунії).

Протягом 1860-их рр. К. Аренд разом зі своїм вчителем Л. Купельвізером працював над створенням іконостасу для кафедрального собору Святого Духа у Чернівцях. Замовлення на виконання іконостасу в соборі було зроблене професору історичного живопису Віденської академії мистецтв Леопольду Купельвізеру (1796–1862) ще у 1850-их рр., а сам він, за свідченням сучасників, був справжнім реформатором церковного малярства Австрії. Створені в академічному дусі роботи Л. Купельвізера та його учнів у кафедральному соборі вирізняються простотою та врівноваженістю композиції, стриманістю колірного вирішення, побудованого на локальних тонах, ретельністю виконання. Водночас, у композиціях празникового ряду поряд з характерними ознаками академічного малярства присутні риси жанрового живопису доби бідермаєра, вміло підкреслено поділ на плани, що надало картинам незвичної для робіт такого роду глибини, використано ефекти освітлення («Введення Марії до храму», «Різдво Богородиці»). Цілком вірогідно, що саме ці композиції були виконані К. Арендом, оскільки за манерою вони близькі до створених ним робіт з іконостасу церкви Св. Параскеви у Чернівцях. Останні були зроблені також у 1860-их рр. і підписані майстром.

Загалом, іконостаси та релігійні композиції, виконані К. Арендом в багатьох церквах краю, за композиційним вирішенням часто нагадують роботи з кафедрального собору Чернівців і вирізняються особливою лагідністю загального настрою, м'якістю світлотіньового моделювання, ретельністю та технічною вправністю, що підтверджують і твори художника, які нині зберігаються у соборі Св. Миколая на вул. Руській у Чернівцях.

Подібний характер мають і виконані в храмі фрески, позначені урочисто-піднесеним звучанням. Можна припустити, що К. Аренд брав участь і у розписах собору, попри твердження А. Бикова, автора книги «Главный храм Буковины», виданої 1999 р. у Чернівцях за сприяння Буковинської єпархії [1, 11–12], що собор був розписаний у 1892–1896 рр. австрійським живописцем Карлом

Йобстом (1835–1907). Таке датування видається дещо сумнівним, оскільки вже у 1860 р. було виділено кошти на виконання монументального живопису в кафедральному соборі. Маловірогідним є й те, що храм було відкрито без розписів після двадцяти років його спорудження. Слід наголосити, що в переліку творів К. Йобста в "Osterreichisches Biographisches Lexikon" («Австрійський біографічний лексикон») фрески чернівецького кафедрального собору не зазначені, на відміну від розписів, виконаних ним у семінарській церкві резиденції буковинських митрополитів (1860–1880-ті рр.) [6, 119]. Порівняння ж розписів собору Св. Духа та монументального малярства у церкві семінарії так само не дають підстав беззаперечно стверджувати, що автором розписів собору є К. Йобст. Пишномовні, з ретельно вимальованим оточенням, сповнені деталей фрески храму семінарії відрізняються від розписів собору як вирішенням окремих персонажів, так і композиційною побудовою кожного сюжету, в яких центральну частину акцентовано за допомогою чітко визначених вертикалей (наприклад, стін хліва в сцені поклоніння новонародженому Ісусові). Монументальний розпис в церкві резиденції вирізняється і більш графічною, іноді навіть жорсткою манерою виконання, на відміну від живописних, з м'яким світлотіньовим моделюванням зображень собору Св. Духа, та дещо розбіленою, холодною колірною гамою. Подібність розписів двох храмів помітна хіба що в постатях євангелістів на парусах, композиції яких повторюються ледь не повністю. Окрім того, розписи кафедрального собору, виконані нібито набагато пізніше, видаються більш архаїчними за вирішенням. Виходячи з цього, можна припустити, що у 1892–1896 рр. К. Йобст міг поновлювати вже існуючі фрески або ж доповнювати їх новими композиціями. Таке припущення дозволяє пояснити як наявність різних авторських манер в ансамблі монументального малярства храму, так і наведену А. Биковим дату виконання розписів. На користь цього говорять і архівні документи, з яких відомо, що 1867 р. за роботи, виконані у кафедральному соборі, було виплачено кошти К. Аренду та К. Кляйну, та порівняння розписів собору Св. Духа у Чернівцях з виконаним К. Йобстом оздобленням храму Св. Георгія, спорудженого у Львові коштом буковинської громади.

У 1863 р. К. Аренд виконав іконостас для храму в Дорна-Кандренах, а згодом разом зі своїм учнем і другом Епаміондою Бучевським оздоблював храми у Сучаві, Молдавиці, Стражи, Білки (Південна Буковина) [3]. До слова,

саме К. Аренд був першим учителем Е. Бучевського та вплинув на мистецькі уподобання останнього.

Окрім сакральних творів, Карл Аренд створював також портрети, що доводять каталоги чернівецьких виставок, зокрема, 1896 р. та початку ХХ ст. [5, 3–4]. Так, В. Овсійчук наводить, щоправда нечисленні, приклади портретного малярства художника. Аналізуючи парні зображення подружжя Мієрів, виконані митцем у Львові у 1850-их рр, дослідник відзначає високу технічну культуру їх виконання та зауважує в них вплив мистецтва бідермаєра [2, 287]. Схожі міркування висловлює і К.-І. Арнштадт щодо дитячих портретів митця [4].

У Чернівецькому художньому музеї нині зберігається декілька портретів, авторство яких може належати К. Аренду. Цілком вірогідно, що такими є «Портрет невідомого» (інвентарні №№ ЧХМ КВ 3715/ж-513, VI-2967) та «Портрет невідомої» (інвентарні №№ ЧХМ 4801-V-71 М-59, 1109 110/1130). На портретах збереглися номери, характерні для експонатів Буковинського крайового музею, проте встановити, хто є автором портретів, та імена зображених осіб нині неможливо, оскільки інвентарні книги цього музею не збереглися або були вивезені під час Другої світової війни.

Припущення щодо авторства К. Аренда ґрунтується на порівняльному аналізі згаданих творів і виконаних цим же художником під час перебування у Львові портретів подружжя Мієрів та підписаними роботами сакрального характеру, що нині знаходяться у церквах Чернівців та у приватній колекції О. Столяра (Чернівці). Портрети зі збірки ЧХМ, виходячи з аналізу особливостей вбрання зображених та манери виконання, належать до кінця 1850-их – початку 1860-их рр.. За стилістичними ознаками вони близькі до мистецтва бідермаєра, попри те, що його розквіт вже минув. Звернення до подібної стилістики можна пояснити як мистецькими уподобаннями самого майстра, так і певною провінційністю регіонів, де він працював. Останнє спричинилося до того, що у середині – другій половині ХІХ ст. нові мистецькі віяння не тільки з'являлися тут із деяким запізненням, а й затримувалися на довший час порівняно зі столицею Австро-Угорської імперії. Окрім того, мистецтво Буковини згаданого періоду, як і сама публіка краю, були достатньо консервативними. Так, в образотворчості краю чи не найдовший час, порівняно з іншими художніми проявами, існував академізм, будучи започаткованим у ньому роботами австрійських митців кінця ХVІІІ – ХІХ ст. До цього напряму належать, в першу чергу, значна кількість творів, виконаних у рамках офіційного мистецтва, він найяскравіше проявився у

портретному малярстві й сакральних творах і репрезентований як роботами приїжджих художників (Л. Купельвізера, К. Йобста, К. Свободи, К. Гофмана та ін.), так і місцевих авторів, що були випускниками мистецьких академій Австрії та Німеччини (К. Аренда, Е. Бучевського, Є. Максимовича, М. Івасюка, Г. фон Рецорі). Проте, на початку ХХ ст. академізм дещо втратив свої позиції на теренах краю, тож у творчості майже всіх буковинських авторів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. існують прояви як академізму, так і новітніх художніх стилів і течій.

Бідермаєр же, з його зверненням до індивідуальності кожної людини, сентиментальністю та водночас класицистичною стриманістю й підкресленою гідністю портретованої особи, увагою до деталей та технічною вправністю, пропонував цілком прийнятний варіант вирішення твору. Всі ці риси зустрічаємо у розглянутих роботах, відзначені вони й схожістю пластичного вирішення.

Помер К. Аренд 1876 року в Чернівцях. У вже згаданих виданнях датою смерті зазначений 1867 р., проте архівні документи Буковинської консисторії (плани, звіти, відомості зі сплати винагороди за роботу та ін.) доводять, що митець працював і наприкінці 1860-их – на початку 1870-их рр., а помер майже на десять років пізніше – 1876 р., причому не у Львові, а в Чернівцях. Додатковим підтвердженням цього є призначення на посаду художника консисторії Е. Бучевського, першим вчителем якого був саме К. Аренд. Цілком вірогідним видається, що він міг і рекомендувати Бучевського як вправного академічного майстра.

Таким чином, вивчення літературних джерел та архівних документів щодо діяльності Карла Аренда дозволяє уточнити окремі факти його біографії, а мистецтвознавчий аналіз творів допоміг здійснити атрибуцію робіт, а згодом ввести їх і в науковий обіг.

Список використаної літератури

1. Быков А. И. Главный храм Буковины. Черновцы, 1999. 51 с.
2. Овсійчук В. Класицизм і романтизм в українському мистецтві : [наукове видання]. К. : Дніпро, 2001. С. 287.
3. Плани, звіти, списки і листування про будівництво церкви у громаді Дорна-Кандрені. 1855–1871 // Державний архів Чернівецької області (м. Чернівці). Ф. 3. Оп. 2. Спр. 1208. 87 арк.
4. Arnstadt K.-I. Versuch einer Biographie. Antiquitäten-Zeitung. 1997. № 17.
5. Katalog der unter dem Patronate der Bukowinaer Landes-Ausstellung stehenden Gemälde-Ausstellung : [Katalog]. Czernowitz, 1886. 8 S.

119. 6. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Bd. 3. Lfg. 12, 1962. S.